

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.99

doi: <https://doi.org/10.33270/03212902.7>

Романенко О. В. – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Концептуальні засади психокорекції адиктивної поведінки неповнолітніх

Мета дослідження полягає у визначенні концептуальних засад психокорекції адиктивної поведінки неповнолітніх. **Методологія.** Методологічний інструментарій становили загальна теорія соціальних відхилень, що ґрунтується як на диференціації, так й інтеграції наявних знань у різних галузях. На цій основі визначено сутність адиктивної поведінки, яка виявляється в прагненні до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану та є результатом порушеної адаптації до нових умов середовища, відхиляється від соціальних норм і не відповідає загальноприйнятим у соціумі стандартам поведінки, є результатом складної взаємодії спадкових, біохімічних, соціальних та індивідуально-психологічних чинників. **Наукова новизна** статті полягає у висвітленні принципів психокорекції адиктивної поведінки з урахуванням аналізу її чинників і механізмів. Обґрунтовано потребу в застосуванні інтегративних моделей психокорекції з пріоритетністю психологічної корекції каузального типу орієнтовно до вікових та індивідуальних особливостей клієнта. **Висновки.** Складність чинників адиктивної поведінки в поєднанні біологічних і соціальних факторів потребують визначення концептуальних засад під час розроблення психокорекційних впливів, передусім провідних принципів психологічної корекції. Концептуальні засади психокорекції передбачають застосування різних психотерапевтичних підходів, спрямованих на переструктурування особистості. Стратегії психокорекції адиктивної поведінки підлітків слід добирати індивідуально, залежно від того, що набуває пріоритетного значення під час з'ясування причин внутрішньоособистісного конфлікту. Вирішальне значення в цьому процесі має вплив середовища. Перспективу подальших досліджень становить розроблення психокорекційних програм орієнтовно до різних видів адиктивної поведінки підлітків.

Ключові слова: адиктивна поведінка; залежність; адиктивний агент; психотерапевтичні підходи; психокорекція; інтегративні моделі психотерапії.

Вступ

Ускладнення можливостей для самореалізації молоді в нестабільних умовах сучасного життя супроводжується збільшенням стресових чинників, які можуть негативно впливати на розвиток особистості. Пошук засобів зниження психологічної напруги часто призводить до виникнення адиктивної поведінки у неповнолітніх, порушення фізичного та психічного здоров'я. Комплексний підхід до опрацювання цієї проблеми полягає у всебічному вивченні чинників і механізмів адиктивної поведінки, а також визначенні наукових засад психокорекційних впливів.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є висвітлення концептуальних засад психокорекції адиктивної поведінки неповнолітніх. Відповідно до мети окреслено завдання дослідження: 1) визначення сутності адиктивної поведінки як соціально-психологічного явища; 2) розгляд чинників і механізмів формування адиктивної поведінки; 3) обґрунтування створення інтегративних моделей психокорекції адиктивної поведінки.

Виклад основного матеріалу

Адиктивна поведінка є однією з форм девіантної поведінки, яка виражається в прагненні

до відходу від реальності шляхом штучної зміни свого психічного стану. Це відбувається шляхом приймання різноманітних хімічних речовин чи постійної фіксації уваги на певних видах діяльності, з метою розвитку та підтримання інтенсивних емоцій. У психологічній літературі адиктивну поведінку особистості визначають як результат порушеної адаптації до нових умов мікро- та макросередовища (Т. Больбот, М. Бредіхіна, В. Бурова, А. Войсунський, Л. Журавльова, М. Коллінз, В. Менделевич, О. Овчиннікова, А. Тимохіна, М. Смульсон, Л. Фортов, К. Янг та ін.).

Особливістю людської природи є уникнення травмувального впливу певних обставин. Для реалізації цієї мети вона застосовує індивідуальні засоби, які з часом набувають сталого характеру. Проблема адикцій починається тоді, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане зі зміною психічного стану, починає домінувати у свідомості, стаючи центральною ідеєю та зрештою призводить до відриву від реальності.

Адиктивна поведінка виникає як результат складної взаємодії спадкових, біохімічних, соціальних та індивідуально-психологічних чинників. З-поміж них можна виокремити: зовнішні умови навколишнього середовища: спадково-біологічні, соціальні, психофізіологічні та індивідуально-типологічні умови; внутрішньоособистісні причини

й механізми залежної поведінки. Така поведінка може бути обумовлена психопатологічними чинниками, а також базуватися на специфічних особливостях характеру, що сформувались у процесі соціалізації та постають як система вчинків, що суперечать прийнятним у суспільстві нормам (Mendelevich, 2003).

Ідеться про хімічну залежність (алкоголізм, наркотизм, токсикоманія, залежність від ліків, ніотинову залежність), акцентуовану активність (ігроманія, інтернет-залежність, трудовголізм, сексоманія) та культову залежність. Науковці вважають всі види залежної поведінки неконструктивними спробами захисту, оскільки внаслідок цього поступово гальмуються волевові функції, закріплюючи в такий спосіб вибір тактики найменшого опору. Зниження опору й відмова від подолання труднощів призводять до дисгармонійних станів особистості.

Усім видам залежності притаманні загальні ознаки адиктивної поведінки: стійке прагнення до зміни психофізіологічного стану; безперервний процес формування та розвитку адикції; циклічність залежної поведінки; закономірне виникнення особистісних змін і соціальної дезадаптації; формування адиктивної установки. Таким чином, адикція є сукупністю когнітивних, емоційних і поведінкових особливостей. Надмірне емоційне ставлення до об'єкта залежності перетворює об'єкт адикції на мету існування.

Бажання змінити настрої за цим механізмом досягається за допомогою різних адиктивних агентів: алкоголь, наркотики, лікарські препарати, токсичні речовини, азартні ігри, гральні автомати (гемблінг), комп'ютер тощо. Руйнівний характер адикції виявляється в тому, що спосіб адиктивної реалізації із засобу поступово перетворюється на мету, а потім стає провідним мотивом поведінки.

Формування адиктивної поведінки підлітків відбувається в межах таких етапів: пошук адиктивного агента, що відповідає індивідуальному запиту особистості; переживання гострої зміни психічного стану завдяки цьому об'єкту та фіксація у свідомості вказаного зв'язку; визначення частоти звертання до адиктивного агента; встановлення адиктивних поведінкових стереотипів; тотальне домінування адиктивної поведінки; руйнування психіки та відповідні біологічні зміни (Svidovska, 2020).

У межах проведеного дослідження встановлено зв'язок між адиктивною поведінкою та факторами кримінологічного ризику, класифіковано напрями адиктивного впливу на рішення вчинити злочин. З метою диференціації запобіжного впливу виділено та проведено кримінологічний аналіз чотирьох типів осіб з антисоціальною спрямованістю діяльності, яким притаманні різні моделі адиктивної поведінки із факторами кримінологічного ризику. Зокрема, це: 1) адикт, що

вчиняє корисливі ненасильницькі злочини проти власності з метою задоволення адиктивних потреб; 2) адикт, що вчиняє насильницькі або корисливо-насильницькі злочини та зазвичай має суттєві деформації психічного стану, сформовані під впливом адикції; 3) адикт, що є представником субкультури, де ризикована поведінка та вчинення дрібних корисливих або корисливо-насильницьких злочинів є нормою; 4) адикт, який поки не має фінансових проблем, але завдяки втраті самоконтролю внаслідок дії адиктивного агента, з корисливих спонукань стає частиною системи поширення певного способу адиктивного проведення часу іншими особами. Визначено основні шляхи запобігання злочинності залежних осіб, а також форми можливої корекції їхньої злочинної поведінки з урахуванням різних ступенів адиктивного впливу (Larchenko, 2020).

У наукових дослідженнях представлено аналіз чинників адиктивної поведінки. Встановлено, що адиктивна поведінка пов'язана з нерозумінням сенсу життя, недостатнім розвитком усвідомленої саморегуляції та самоконтролю, зниженням критичності (Karpinskiy, 2002). Індивідуально-психологічним чинником є також нудьга як психічний стан особи, що може спонукати її до деструктивних дій (Vodanovich, & Watt, 2015; Struk, Carriere, Cheyne, & Danckert, 2017; Zolotareva, 2020).

Виникнення адиктивної поведінки може ґрунтуватися на конфліктній взаємодії підлітка з його найближчим оточенням у родині, на її негативному впливі на розвиток особистості. Водночас притаманні підліткові невпевненість, напруженість, ворожість, агресивність становлять передумови виникнення руйнівної адиктивної поведінки (Prib, 2019).

Вияви адиктивної поведінки в сучасній молоді залежать від доступності певних адиктивних агентів. Зокрема, дедалі більшого поширення набуває Інтернет-залежність, що не завдає безпосередньої фізичної шкоди, проте чинить тривалий негативний вплив на психічний стан учасників і зачіпає передусім найбільш активних цифрових користувачів – підлітків та молодь (Kulikova, & Maliy, 2015; Zimmerman, & Ybarra, 2016; Zych, Ortega-Ruiz, & Marín-López, 2016; Wachs, & Wright, 2018; Molchanov, Almazova, & Poskrebysheva, 2018; Molchanov, Almazova, Vojskunsij, & Poskrebysheva, 2018; Molchanov, Vojskunsij, Markina, & Borodina, 2019; Wachs, & Wright, 2019; Soldatova, Rasskazova, & Chigarkova, 2020; Wright, & Wachs, 2020).

Складність чинників адиктивної поведінки, сукупність біологічних і соціальних факторів спонукають до визначення концептуальних засад розроблення психокорекційних впливів, зокрема ключових принципів психологічної корекції.

1. Принцип особистісного підходу до підлітка з адиктивною поведінкою. Об'єктом психолого-педагогічної корекції є особистість загалом з її індивідуальними особливостями, а не залежність як ізольоване психічне явище. Програми психокорекції, що орієнтуються на особистісні зміни, мають охоплювати всі площини особистісного функціонування: когнітивну, емоційну, поведінкову.

Реалізація особистісного підходу під час розроблення корекційних програм передбачає застосування різних психотерапевтичних підходів, спрямованих на переструктурування особистості (Aleksandrov, 2004). З позицій психодинамічного підходу відновленню підлягають внутрішні структури особистості шляхом встановлення балансу психодинамічних сил. Психотерапевтична робота здійснюється шляхом з'ясування неусвідомлених причин хворобливих виявів і впливу на спонуки, які забезпечують розвиток та функціонування внутрішнього Я, пошуку витоків адиктивної поведінки клієнта в психологічних травмах минулого. Підлягає аналізу наявність внутрішнього конфлікту між антисоціальними глибинними інстинктами (агресивними, статевими, тривожними) з моральними установками особистості, що призводить до утворення комплексу неповноцінності та спонукає до відриву від реальності шляхом формування залежності.

У межах поведінкового підходу психотерапія зосереджена на дефіцитарному середовищі та прагненні модифікувати поведінку клієнта за рахунок змін у середовищі й навчання його новим формам поведінки. Методи поведінкової психотерапії спрямовані на набуття людиною нових установок, формування адаптивних форм поведінки та гальмування її дезадаптивних форм.

За цих умов основною метою поведінки слугує адаптація. Згідно з вказаним поняттям, девіантна поведінка є неадаптивною поведінкою, що сформувалась унаслідок неправильного навчання. З огляду на зазначене, основна мета поведінкової психотерапії – редуція, усунення симптому, інакше кажучи, заміна неадаптивних способів поведінки на адаптивні й нормативні.

Застосування концептуальних засад поведінкової психотерапії передбачає розгляд адиктивної поведінки як квазізадоволення базисних потреб у безпеці, належності, досягненні, свободі. Зміна неадаптивних форм поведінки становить цілеспрямований, систематичний, усвідомлюваний процес навчання. Вирішальне значення в зазначеному процесі має вплив середовища. На цьому положенні ґрунтується робота груп анонімних алкоголіків і наркоманів. Група є моделлю реальної поведінки клієнта, у якій він виявляє типові для нього поведінкові стереотипи та в такий спосіб створює умови для дослідження власної поведінки й міжособистісної взаємодії, дозволяє вичленувати в ній елементи, що приносять задоволення або

негативні переживання. У груповій ситуації багатопланової реальної емоційної міжособистісної взаємодії значною мірою полегшується відмова від небажаних поведінкових стереотипів і вироблення навичок адекватної поведінки й повноцінної взаємодії з іншими людьми. Істотну роль у цьому процесі відіграє спостереження за учасниками групи, тими реакціями, які ця поведінка викликає, а також імітаційна поведінка. Нові адаптивні форми взаємодії позитивно підкріплюються в групі, клієнт починає відчувати свою здатність до змін, які приносять йому задоволення та позитивно сприймаються навколишніми.

Когнітивний компонент поведінки варто розглядати як сукупність когнітивних подій, когнітивних процесів і когнітивних структур. Термін «когнітивні події» стосується автоматичних думок, внутрішнього діалогу й образів. Неадаптивна, зокрема адиктивна, поведінка людини здебільшого є недостатньо осмисленою, автоматичною.

Прогноз і результативність психокорекції визначають у параметрах спостережень оптимізації поведінки. Основним завданням слугує не лише усунення або виключення адиктивної поведінки, а й навчання клієнта альтернативним способам поведінки шляхом формування впевненості в собі, позитивного мислення, цілепокладання, активізації ресурсів особистості.

Робота з ресурсами посідає чільне місце в системі психокорекції адиктивної поведінки. Здійснюється пошук альтернативних, продуктивних ресурсів на заміну сумнівним, хибним, якими є використання різних адиктивних агентів.

Застосування концепцій гуманістичного підходу в психокорекції полягає в допомозі людині стати цілком дієздатною особою. Об'єктом уваги є не проблеми адиктивної особи, а її власне Я. Основу психічного здоров'я визначає оптимальне співвідношення Я-реального та Я-ідеального. Значна розбіжність між цими конструктами зумовлює зневіру у власних можливостях, розчарування, утрату сенсу життя. Дієвим психотерапевтичним методом буде спонукання клієнта до реалізації особистісного потенціалу, який йому доступний, сприяння в постановці реалістичних цілей.

Таким чином, застосування інтегративних моделей психотерапії в системі психокорекції адиктивної поведінки передбачає гнучке застосування різних методів і підходів. Залежно від того, що набуває пріоритетного значення під час з'ясування причин внутрішньоособистісного конфлікту в особі з адиктивною поведінкою, визначають добір методів з позицій психодинамічного, когнітивно-поведінкового та феноменологічного (гуманістичного) підходів.

2. Діагностичний принцип, який передбачає єдність діагностики та корекції. Для вирішення питання про психологічну корекцію необхідно

виявити особливості психічного розвитку підлітка, рівень сформованості певних психологічних новоутворень, відповідність рівня розвитку умінь, знань, навичок, характеру міжособистісних взаємин віковим періодам. У процесі діагностики важливо добирати методи, спрямовані на визначення як біологічних, так і соціальних чинників виникнення адиктивної поведінки. Важливе значення має дослідження потребно-мотиваційної сфери, оскільки саме неможливість задовольнити значущі для індивіда потреби призводять до розчарування, втрати сенсу життя та, як наслідок – виникнення адикцій.

Діагностичний принцип психокорекції передбачає зіставлення отриманих результатів з нормативними показниками. Рівень аналізу норми здійснюється за нейропсихологічним, віковим і загальнопсихологічним напрямками. Нейропсихологічний рівень аналізу норми передбачає знання про функціональну організацію мозку, наявність локальних уражень мозку й основні принципи локалізації функцій, що дає змогу обрати адекватні методи корекційної роботи. Загальнопсихологічний рівень аналізу спрямований на застосування в корекційній роботі даних про основні закономірності та механізми функціонування внутрішнього світу людини. Віковий рівень аналізу дає змогу конкретизувати загальнопсихологічні дані й індивідуалізувати їх відповідно до вікових новоутворень, тобто нового типу структури особистості, її діяльності, психічних і соціальних змін, які здебільшого визначають свідомість людини, її стосунки із середовищем. Під час оцінки відповідності рівня розвитку особистості віковій нормі й формулювання цілей корекції слід урахувати такі характеристики: особливості соціальної ситуації розвитку (наприклад, зміна типу освітнього закладу); коло спілкування (зокрема з ровесниками, дорослими), сімейне оточення; рівень сформованості психологічних новоутворень на певному етапі вікового розвитку; рівень розвитку провідної діяльності, наявність умов для її здійснення.

У процесі діагностики поняття «вікова норма» слід зіставляти з поняттям «індивідуальна норма», що дозволяє визначити програму оптимізації розвитку для кожного конкретного клієнта з урахуванням його індивідуальності.

Неповнолітні є найбільш вразливою категорією осіб, що обумовлено незавершеністю формування особи як у біологічному, так і в соціальному аспектах. Підлітковий вік фахівці характеризують як перехідний, складний, критичний, такий, що має важливе значення в становленні особистості людини. У цьому віці розширюється обсяг діяльності, якісно змінюється характер, закладаються засади свідомої поведінки, формуються моральні уявлення

(І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, Г. Костюк, П. Чамата та ін.).

Поведінка підлітків у сучасному суспільстві неминуче зазнає впливу сучасних стандартів, соціально-політичних і моральних криз, що може спричинити різноманітні вияви адиктивної поведінки. Психологічними витоками цих явищ є потреба в престижі, самоствердженні, ризику, що часто супроводжується емоційною нестійкістю, агресивністю, відхиленнями в психічному розвитку, низькою самоповагою та неадекватною самооцінкою. Поведінка таких підлітків полягає у відмові від активної соціальної ролі в суспільстві, замкненості, пасивності в навчанні та спілкуванні. Ці відхилення часто є результатом несприятливої психосоціальної ситуації в сім'ї та оточенні дитини, порушення процесів соціалізації, що призводить до підліткової дезадаптації.

У зв'язку з цим слід констатувати пріоритетність групових форм роботи з підлітками, що схильні до адиктивної поведінки. Оскільки спілкування з ровесниками становить значущу потребу в цьому віці, важливе значення має широке застосування групової психотерапії, яка створює унікальну терапевтичну ситуацію та пов'язана із залученням клієнта в реальну взаємодію з іншими людьми. Причому формуються умови інтенсивного психологічного впливу на всі аспекти особистісного функціонування. Групова психотерапія застосовує засоби впливу на когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти особистості, які розроблені в межах різних терапевтичних підходів.

3. Каузальний принцип. Він полягає в тому, що психологічна корекція має бути сконцентрована на глибинних витоках адиктивної поведінки, а не на зовнішніх виявах цих відхилень, що передбачає врахування складної ієрархії відношень між симптомами та їх причинами. Відповідно до цього принципу важливим є також усвідомлення власне підлітками небезпечності цього явища та його наслідків. Оскільки адиктивна поведінка дає змогу зменшити емоційну напругу, вона слугує засобом зняття стресу. Важливо усвідомити, з чим найбільшою мірою пов'язаний стрес і намагатися опрацювати його. Корекційна робота має бути спрямована на усвідомлення клієнтом того, що нові проблеми, пов'язані з адиктивною поведінкою (погіршення фізичного та психічного стану, відмова від продуктивної самореалізації, руйнування стосунків з людьми), можуть бути набагато серйозніші, ніж ті, заради позбавлення від яких знадобилося звернення до адиктивного агенту.

4. Принцип комплексності. Він передбачає розгляд психологічної допомоги в загальному комплексі клініко-психолого-педагогічних впливів. Психолог має використовувати педагогічні характеристики, бути поінформованим щодо

тактики лікувальних заходів у випадках алко- та наркозалежності, термінів госпіталізації, напрямів медичної реабілітації, оскільки ці аспекти безпосередньо впливають на психічний стан особи з адиктивною поведінкою. Загальна модель психокорекції передбачає нормалізацію соціального середовища підлітка, активне залучення до корекційних заходів родини клієнта. Вона включає практику альтернативної поведінки як на психокорекційному занятті, так і в реальному середовищі, систему навчальних домашніх завдань, активну програму підкріплення, ведення записів і щоденників.

5. Принцип діяльнісного підходу. Його реалізація передбачає врахування провідного виду діяльності особи залежно від віку й особистісної значущості. Цей принцип визначає предмет докладання корекційних зусиль, вибір засобів і способів досягнення мети, тактики проведення корекційної роботи, шляхів та способів реалізації поставлених цілей.

Сутність вказаного принципу полягає в тому, що ключовим способом корекційного впливу є організація активної діяльності клієнта, у межах реалізації якої створюються умови для орієнтування в складних життєвих ситуаціях, організується необхідна основа для позитивних зрушень у розвитку особистості. Корекційний вплив завжди здійснюється в контексті тієї або іншої діяльності, слугуючи засобом, що орієнтує активність.

Таким чином, основним напрямом корекційної роботи є цілеспрямоване формування узагальнених способів орієнтування підлітків з адиктивною поведінкою в різних сферах діяльності, міжособистісній взаємодії, загалом у соціальній ситуації розвитку. Корекційна робота є цілісною обґрунтованою системою, яка органічно вписується в систему повсякденних життєвих відносин клієнта.

Наукова новизна

Наукова новизна дослідження полягає у висвітленні принципів психокорекції адиктивної поведінки з урахуванням аналізу її чинників і механізмів. Обґрунтовано необхідність застосування концептуальних засад основних психотера-

певтичних підходів для побудови інтегративної моделі психокорекції з пріоритетністю психологічної корекції каузального типу, відповідно до вікових та індивідуальних особливостей клієнта.

Висновки

Поширеність різних видів адиктивної поведінки серед молоді зумовлюють потребу в розробленні особистісно орієнтованих психокорекційних програм. Концептуальні засади психокорекції передбачають застосування різних психотерапевтичних підходів, спрямованих на переструктурування особистості. У контексті психодинамічного підходу відновленню підлягають внутрішні структури особистості шляхом встановлення балансу психодинамічних сил. Психокорекційна робота здійснюється шляхом з'ясування неусвідомлених причин хворобливих виявів і впливу на спонуки, які забезпечують розвиток та функціонування внутрішнього Я, пошуку витоків адиктивної поведінки клієнта в психологічних травмах минулого. Застосування концептуальних засад когнітивно-поведінкової психотерапії передбачає розгляд адиктивної поведінки як квазізадоволення базисних потреб у безпеці, належності, досягненні, свободі. Зміна неадаптивних форм поведінки становить цілеспрямований, систематичний, усвідомлюваний процес навчання. Вирішальне значення в цьому процесі має вплив середовища, досягнення особистісного оздоровлення клієнта з адиктивною поведінкою шляхом руйнування дисфункційних схем і пов'язаних з ними станів свідомості, усвідомлення та відокремлення негативних складових від здорової особистості. З позицій гуманістичного підходу психокорекційний вплив полягатиме в пошуку доступних продуктивних ресурсів особистісного потенціалу, сприяння в постановці реалістичних цілей. Стратегії психокорекції адиктивної поведінки підлітків слід добирати індивідуально, залежно від того, які причини внутрішньоособистісного конфлікту мають пріоритетне значення. Перспективу подальших досліджень становить розроблення психокорекційних програм орієнтовно до різних видів адиктивної поведінки підлітків.

REFERENCES

- Karpinskiy, K.V. (2002). *Psikhologicheskaya korrektsiya smyslovoy regulatsii zniznennogo puti deviantnoy lichnosti [Psychological correction of the semantic regulation of the life path of the deviant Diagnosis of predisposition to boredom: adaptation of the Russian version of the BPS-SR personality]*. Grodno: GrGU [in Russian].
- Kulikova, T.I., & Maliy, D.V. (2015). The correlation between a passion for computer games and the school performance of younger schoolchildren. *Psychology in Russia: State of the Art*, 8(3), 124-136. doi: <https://doi.org/10.11621/pir.2015.0310>.
- Larchenko, M.O. (2020). Modeli zaleznoi povedinky ta poviazani z nymy faktory kryminolohichnoho ryzyku [Addictive behavior patterns and related criminological risk factors]. *Yurydychny naukovyi elektronny zhurnal, Legal scientific electronic journal*, 4, 256-259. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/62> [in Ukrainian].

- Mendelevich, V.D. (2003). Zavisimost kak psikhologicheskii i psikhopatologicheskii fenomen (problemy diagnostiki i differentsiatsii) [Addiction as a psychological and psychopathological phenomenon (problems of diagnosis and differentiation)]. *Vestnik klinicheskoy psikhologii, Bulletin of Clinical Psychology*, 2, 153-158 [in Russian].
- Molchanov S.V., Almazova O.V., Vojskunjij A.E., Poskrebysheva N.N. (2018) Rol lichnostnyh osobennostej podrostkov v pererabotke socialnoj informacii v internet-kommunikacii. *Natsionalnyj psikhologicheskij zhurnal*. 2018. № 4(32). S. 3–15. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.04001> [in Russian].
- Molchanov, S.V., Almazova, O.V., & Poskrebysheva, N.N. (2018). Kognitivnye sposoby pererabotki sotsialnoy informatsii iz Internet-seti v podrostkovom vozraste [Cognitive ways of processing social information from the Internet in adolescence]. *Natsionalnyy psikhologicheskij zhurnal, National Psychological Journal*, 3(31), 57-68. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.0306> [in Russian].
- Molchanov, S.V., Vojskunjij, A.E., Markina, O.S., & Borodina, A.S. (2019). Osobennosti kognitivnoy pererabotki sotsialnoy informatsii podrostkami s raznym urovnem moral'nogo razvitiia [Features of cognitive processing of social information by adolescents with different levels of moral development]. *Natsionalnyy psikhologicheskij zhurnal, National Psychological Journal*, 4(36), 3-11. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2019.0401> [in Russian].
- Prib, H.A. (2019). Sotsialno-psikhologichni osoblyvosti formuvannia samosvidomosti pidlitkiv z adyktivnoiu povedinkoiu u konfliktnykh rodynakh [Socio-psychological features of the formation of self-awareness of adolescents with addictive behavior in conflict families]. *Psychological journal*, 5(12), 182-193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12> [in Ukrainian].
- Soldatova, G.U., Rasskazova, E.I., & Chigarkova, S.V. (2020). Vidy kiberagressii: opyt podrostkov i molodezni [Types of Cyber Aggression: The Experience of Adolescents and Youth]. *Natsionalnyy psikhologicheskij zhurnal, National Psychological Journal*, 2(38), 3-20. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0201> [in Russian].
- Struk, A.A., Carriere, J.S., Cheyne, J.A., & Danckert, J. (2017). A Short Boredom Proneness Scale: Development and psychometric properties. *Assessment*, 24(3), 346-359. doi: <https://doi.org/10.1177/1073191115609996>.
- Svidovska, V. (2020). Adyktivna povedinka pidlitkiv yak problema naukovocho doslidzhennia [Addictive behavior of adolescents as a problem of scientific research]. *Visnyk Lvivskoho universytetu, Bulletin of Lviv University*, 6, 108-114. doi: <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-16> [in Ukrainian].
- Vodanovich, S., & Watt, J. (2015). Self-report measures of boredom: An updated review of the literature. *The Journal of Psychology Interdisciplinary and Applied*, 150(2), 1-33. doi: <https://doi.org/10.1080/00223980.2015.1074531>.
- Wachs, S., & Wright, M. (2018). Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(9), 2030. doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph15092030>.
- Wachs, S., & Wright, M.F. (2019). The Moderation of Toxic Online Disinhibition and Sex on the Relationship between Online Hate Victimization and Perpetration. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(5), 300-306. doi: <https://doi.org/10.1089/cyber.2018.0551>.
- Wright, M., & Wachs, S. (2020). Adolescents' Cyber Victimization: The Influence of Technologies, Gender, and Gender Stereotype Traits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(4), 1293. doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph17041293>.
- Zimmerman, A.G., & Ybarra, G.J. (2016). Online aggression: The influences of anonymity and social modeling. *Psychology of Popular Media Culture*, 5(2), 181-193. doi: <https://doi.org/10.1037/ppm0000038>.
- Zolotareva, A.A. (2020). Diagnostika predraspolozhennosti k skuke: adaptatsiia russkoiazychnoy versii BPS-SR [Diagnosis of boredom predisposition: adaptation of the Russian version of BPS-SR]. *Natsionalnyy psikhologicheskij zhurnal, National Psychological Journal*, 1(37), 40-49. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0104> [in Russian].
- Zych, I., Ortega-Ruiz, R., & Marín-López, I. (2016). Cyberbullying: a systematic review of research, its prevalence and assessment issues in Spanish studies. *Psicología Educativa*, 22, 5-18. doi: <https://doi.org/10.1016/j.pse.2016.03.002>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Карпинский К. В. Психологическая коррекция смысловой регуляции жизненного пути девиантной Диагностика предрасположенности к скуке: адаптация русскоязычной версии BPS-SR личности : монография. Гродно : ГрГУ, 2002. 139 с.
- Kulikova T. I., Maliy D. V. The correlation between a passion for computer games and the school performance of younger schoolchildren. *Psychology in Russia: State of the Art*. 2015. No. 8 (3). P. 124–136. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2015.0310>.
- Ларченко М. О. Моделі залежної поведінки та пов'язані з ними фактори кримінологічного ризику. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 256–259. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-4/62>.
- Менделевич В. Д. Зависимость как психологический и психопатологический феномен (проблемы диагностики и дифференциации). *Вестник клинической психологии*. 2003. № 2. С. 153–158.
- Молчанов С. В., Алмазова О. В., Войскунский А. Е., Поскребышева Н. Н. Роль личностных особенностей подростков в переработке социальной информации в интернет-коммуникации. *Национальный психологический журнал*. 2018. № 4 (32). С. 3–15. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.04001>.
- Молчанов С. В., Алмазова О. В., Поскребышева Н. Н. Когнитивные способы переработки социальной информации из Интернет-сети в подростковом возрасте. *Национальный психологический журнал*. 2018. № 3 (31). С. 57–68. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2018.0306>.
- Молчанов С. В., Войскунский А. Е., Маркина О. С., Бородин А. С. Особенности когнитивной переработки социальной информации подростками с разным уровнем морального развития. *Национальный психологический журнал*. 2019. № 4 (36). С. 3–11. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2019.0401>.

- Пріб Г. А. Соціально-психологічні особливості формування самосвідомості підлітків з адиктивною поведінкою у конфліктних родин. *Psychological journal*. 2019. Vol. 5. Issue 12. С. 182–193. doi: <https://doi.org/10.31108/1.2019.5.12>.
- Солдатова Г. У., Рассказова Е. И., Чигарькова С. В. Виды киберагрессии: опыт подростков и молодежи. *Национальный психологический журнал*. 2020. № 2 (38). С. 3–20. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0201>.
- Struk A. A., Carriere J. S., Cheyne J. A., Danckert J. A Short Boredom Proneness Scale: Development and psychometric properties. *Assessment*. 2017. No. 24 (3). P. 346–359. doi: <https://doi.org/10.1177/1073191115609996>.
- Свідовська В. Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження. *Вісник Львівського університету*. 2020. Вип. 6. С. 108–114. (Серія «Психологічні науки»). doi: <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-16>.
- Vodanovich S., Watt J. Self-report measures of boredom: An updated review of the literature. *The Journal of Psychology Interdisciplinary and Applied*. 2015. No. 150 (2). P. 1–33. doi: <https://doi.org/10.1080/00223980.2015.1074531>.
- Wachs S., Wright M. Associations between bystanders and perpetrators of online hate: The moderating role of toxic online disinhibition. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2018. No. 15 (9). P. 2030. doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph15092030>.
- Wachs S., Wright M. F. The Moderation of Toxic Online Disinhibition and Sex on the Relationship between Online Hate Victimization and Perpetration. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2019. No. 22 (5). P. 300–306. doi: <https://doi.org/10.1089/cyber.2018.0551>.
- Wright M., Wachs S. Adolescents' Cyber Victimization: The Influence of Technologies, Gender, and Gender Stereotype Traits. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. No. 17 (4). P. 1293. doi: <https://doi.org/10.3390/ijerph17041293>.
- Zimmerman A. G., Ybarra G. J. Online aggression: The influences of anonymity and social modeling. *Psychology of Popular Media Culture*. 2016. No. 5 (2). P. 181–193. doi: <https://doi.org/10.1037/ppm0000038>.
- Золотарева А. А. Диагностика предрасположенности к скуке: адаптация русскоязычной версии BPS-SR. *Национальный психологический журнал*. 2020. № 1 (37). С. 40–49. doi: <https://doi.org/10.11621/npj.2020.0104>.
- Zych I., Ortega-Ruiz R., Marín-López I. Cyberbullying: a systematic review of research, its prevalence and assessment issues in Spanish studies. *Psicología Educativa*. 2016. No. 22. P. 5–18. doi: <https://doi.org/10.1016/j.pse.2016.03.002>.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2021

Romanenko O. – Doctor of Psychology, Professor, Professor of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0104-0093>

Conceptual Principles of Psychocorrection Addictive Behavior of Minors

*The purpose of the study is to determine the conceptual foundations of psychocorrection of addictive behavior of minors. **Methodology.** The methodological tools were a general theory of social deviations, based on both differentiation and integration of existing knowledge in different fields. On this basis, the essence of addictive behavior is determined, which is expressed in the desire to depart from reality by artificially changing their mental state and is the result of impaired adaptation to new environmental conditions, deviates from social norms and does not meet generally accepted standards of behavior. , biochemical, social and individual psychological factors. The **scientific novelty** of the article is to highlight the principles of psychocorrection of addictive behavior, taking into account the analysis of its factors and mechanisms. The necessity of application of integrative models of psychocorrection with priority of psychological correction of causal type approximately to age and individual features of the client is substantiated. **Conclusions.** The complexity of the factors of addictive behavior in the combination of biological and social factors require the definition of conceptual foundations in the development of psychocorrectional influences, first of all, the leading principles of psychological correction. Conceptual principles of psychocorrection involve the use of various psychotherapeutic approaches aimed at restructuring the personality. Strategies for psychocorrection of adolescent addictive behavior should be selected individually, depending on what becomes a priority in determining the causes of interpersonal conflict. The influence of the environment is crucial in this process. The prospect of further research is the development of psycho-correctional programs for various types of addictive behavior of adolescents.*

Keywords: addictive behavior; dependence; addictive agent; psychotherapeutic approaches; psychocorrection; integrative models of psychotherapy.